

Onuncu Söz'ün başındaki temsil-i hikâyecikte geçen misallerin hakikatlerini izah eder misiniz?

1. Bir zaman iki adam...

Bu iki adamdan birisi insan-ı mümindir, Cenab-ı Hakk'ı tanır ve O'nu tasdik eder; diğeri ise insan-ı kâfirdir, Allah Teâlâ'yı tanımaz ve O'nu tekzib eder.

2. Bakarlar ki, herkes ev, hane, dükkân kapılarını açık bırakıp muhafazasına dikkat etmiyorlar. Mal ve para meydanda, sahipsiz kalır.

Ev, hane ve dükkân kapılarının açık bırakılıp malın ve paranın meydanda olması, kişinin bu âlemdeki eşya üzerinde dilediği gibi tasarruf edebilmesinden kinayedir. Hani bazen bir arazi üzerinde şu tabelayı görürsünüz: “Özel mülkiyettir, izinsiz girilmez!” Bu tabelayı gördüğünüz bir araziye giremezsiniz, çünkü orası başkasının mülküdür.

Beşerin parsellediği küçük araziler dışındaki hiçbir malın üzerinde ise “Özel mülkiyettir, izinsiz girilmez!” yazısı olmamakta, âdeta her şey sahipsiz gibi gözükmektedir. Yani sanki, özel mülkiyetteki bir havuzun bir sahibi var, ama denizlerin sahibi yok; özel bir bahçedeki ağaçların sahibi var, ama dağlardaki, ormanlardaki ağaçların sahibi yok; boynunda tasma olan bir köpeğin sahibi var, ama tasma olmayanların sahibi yok, onlar başıboş; bir lambanın sahibi var, ama gökyüzünün lambaları olan yıldızların sahibi yok; bir bardak suyun sahibi var, ama akarsuların, nehirlerin sahibi yok...

İşte imtihan sırrı sebebiyle şu âlemdeki eşyanın tasarrufu insanlara verildiği ve insan o eşyada dilediği gibi tasarruf edebildiği için, âdeta her şey sahipsiz gibi gözükmekte ve dileyen haddini aşarak hırsızlık ya da gasp yapabilmektedir.

Temsildeki adam da şöyle düşünmektedir: Bu hayvanlar, ağaçlar, denizler, dağlar ve diğer bütün eşya üzerinde “Özel mülkiyettir, izinsiz girilmez!” tabelası yoktur. -ASLINDA TABELA VARDIR, AMA O GÖREMEMEKTEDİR- Ona göre, bu varlıklar başıboş olup sahipsizdir ve dilediği gibi tasarruf edebilir. Diğer arkadaş ise ona bunların sahipsiz olmadığını anlatmaya çalışmaktadır.

3. Ahali de ona çok ilişmiyorlar.

Yani kişi bazen hayvanlara zulmediyor, bazen bir ormanı içindekiler ile beraber yakıyor ve bazen de bir memleketi harap ediyor; ama zulme maruz olan hayvanlar ve bitkiler, bu zulmü onun yanına bırakıyor ve ondan haklarını almıyorlar.

Hatta değil hayvanlar ve bitkiler, bir kısım mazlum insanlar bile zalimlere ilişmiyor; beşerî kanunlara sığınarak haklarını isteyenler ise, beşerî kanunların eli kısa olduğundan dolayı haklarını tam manasıyla alamıyorlar. Yani zalim izzetinde, mazlum zilletinde yaşıyor ve zahiren ikisi de aynı şekilde bu dünyadan göçüyor. -Hakikatin böyle olmadığı, bunun sadece işin zahiri olduğu ilerde izah edilecektir. Zaten bu izah aynı zamanda haşrin ispatına dair bir delildir.-

4. Diğer arkadaşı ona dedi ki: “Ne yapıyorsun? Ceza çekeceksin; beni de belaya sokacaksın.”

İyi arkadaşın bu endişesinin sebebi, kötü arkadaşın sebebiyle bir musibetin gelmesi ve kendisinin de o musibetin içinde olması endişesidir. Zira şu ayet-i celile, musibetlerin insanların işlemiş oldukları günahlar sebebiyle gönderildiğine bir delildir:

“İnsanların kendi elleriyle yaptıkları şeyler yüzünden karada ve denizde fesat ortaya çıktı. Onlara yaptıklarının bazılarını tattıracağız, umulur ki onlar Hakk’a dönerler.” (Rum, 30/41)

Bu endişeyi taşıyan bizlere de Kur’an şu duayı öğretmektedir:

“De ki: Ey Rabbim! Eğer onlara vaat edileni (azabını) bana da göstereceksen, Rabbim! Beni o zalimler topluluğunun içinde bulundurma!” (Mü’minun, 23/93-94)

5. Bu mallar mîrî malıdır. Bu ahali, çoluk çocuğuyla asker olmuşlar veya memur olmuşlar, şu işlerde sivil olarak istihdam ediliyorlar. Onun için sana çok ilişmiyorlar.

“Bu ahali” ifadesiyle kastedilen, hayvanlar ve bitkilerdir. Hakkını alamayan mazlum insanların da bu ahaliye dâhil olma ihtimali vardır. Mezkûr cümleyi, hayvanlar ve bitkiler hakkında düşündüğümüzde manası şöyle olur: *“Senin zulmettiğin ve haklarına tecavüz ettiğin şu mahluklar, bu yerlerin sultanı olan zatın askeri ve memurudur. Onun emriyle ve onun namına bu işlerde çalıştırılmaktadır. Kendi kendilerine malik olmadıkları için senin zulmüne karşılık vermiyorlar. Çünkü asker, kumandanının; memur da amirinin izni olmadan bir şey yapamaz ve hareket edemez!”*

6. Fakat intizam şediddir.

Burada anlatılmak istenen şey şudur: Cenab-ı Hakk'ın iki tane kitabı ve iki farklı şeriatı vardır

1. Kelam sıfatından gelen Kur'an ve onun hükümlerinden oluşan Şeriat-ı Muhammediye (s.a.v.).

*2. İrade sıfatından gelen kâinat kitabı ve onun hükümlerinden oluşan **fitrat kanunları**...*

Nasıl ki birinci kitap olan Kur'an'ın kendine has hükümleri ve bu hükümleri çiğneyenlere karşı cezaları vardır. Aynen bunun gibi, ikinci kitap olan kâinat kitabının da hükümleri ve bu hükümleri çiğneyenlere cezaları vardır. Kâinattaki her bir kanun, bu ikinci kitap olan kâinat kitabının bir hükmüdür.

Mesela, bu ikinci kitabın bir hükmü **“temizlik”** tir. Her tarafıyla tertemiz olan şu âlem temizliği emretmektedir. Eğer siz bu emre karşı gelir ve mesela dişlerinizi temiz tutmazsanız, bu emre muhalefetin cezasını dişlerinizin çürümesiyle çekersiniz.

Yine mesela **“şefkat”** bu ikinci kitabın bir hükmüdür. Eğer siz bu hükme karşı gelerek mahlukata şefkat göstermezseniz, düşüp başınızı kırarak şefkatsizliğinizin cezasını çekersiniz.

Yine mesela **“iktisad”** bu ikinci kitabın bir hükmüdür. Bu âlemde her şeyde bir iktisad vardır. Eğer siz israf ederek bu hükme karşı gelerseniz, bu sefer de fakirlik ile cezalandırılırsınız.

Misalleri çoğaltmak mümkündür. “Arife tarif yeter.” sırrınca sözü uzatmıyor ve **“İntizam şediddir.”** cümlesinin manası hakkında diyoruz ki:

“İkinci kitap olan kâinat kitabının bir hükmü de intizamdır. Bak, her şey bir intizam tahtında hareket ediyor; kocaman yıldızlar bu intizama muhalefet edemiyor. Öyle ise sen de başboş olamazsın. Eğer başboşlar gibi hareket ederek bu intizamın hükmüne muhalefet edersen, diğer kanunlara muhalefet ettiğinde tokat yediğin gibi, yine tokat yersin. Zira bu memleketin intizamperver sahibi, kimsenin intizamından çıkmasına ve başbozuk gibi dolaşmasına müsaade etmez. İntizam şediddir, yani her yeri kuşatmıştır ve hiçbir şey o intizamdan çıkamamaktadır. Koca güneşler bile o intizama boyun eğmiştir, sen mi bu intizamı delip geçeceksin?..”

7. Yok, mîrî malı değil, belki vakıf malıdır, sahipsizdir. Herkes istediği gibi tasarruf edebilir.

Mîrî: Devlete ait, devlet arazisine mensup olan demektir. **Vakıf malı ise:** Başka bir şeye tebdil olunmamak şartı ile bir mülkü Allah yoluna vermek; menfaati hayır nevilerinden birisine ait olmak üzere bir mülkü ilelebet tevkif etmektir.

Burada akla şu soru gelebilir: “Vakıf malında kişi istediği gibi tasarruf edemez, o hâlde niçin Üstadımızın mezkûr cümlesinde kişinin vakıf malından dilediği gibi tasarruf edebileceği manası vardır?”

Üstadımızın burada kastettiği mana şudur: Vakıf mallarının fıkhen belirli bir sahibi yoktur. Hatta bu sebeple İmam Azam’a göre vakıf mallarından zekât vermek gerekmez, zira zekât kişiye farzdır. Vakıf mallarının ise sahibi yoktur ve o mal kimsenin mülkü değildir. İşte, her ne kadar vakıf mallarında kişi istediği gibi tasarruf edemese de bu malların belirli bir maliki olmadığı için sahipsizdir. Misaldeki kişi de bu malın sahipsizliğine kastederek, dünyayı bir vakıf malına benzetmiştir. Yani ona göre dünya özel mülkiyet değil, sahibi olmayan bir maldır.

8. Bir köy muhtarsız olmaz. Bir iğne ustasız olamaz, sahipsiz olamaz. Bir harf kâtipsiz olamaz, biliyorsun. Nasıl oluyor ki, nihayet derecede muntazam şu memleket hâkimsiz olur?

“Bir köyün muhtarsız olamayacağı” cümlesi intizam delilidir. “Bir iğnenin ustasız olamayacağı” ve “Bir harfin kâtipsiz olamayacağı” ise hudus delilidir. Gerçi bu cümlelere başka cihetlerden de bakmak mümkündür. Mesela “Bir köyün muhtarsız olamayacağı” cümlesine **“hâkimiyet”** cihetinden, **“tedbir”** cihetinden veya daha başka cihetlerden bakabiliriz. Bizler mezkûr cümlelere sadece belirttiğimiz

cihetlerden bakacak ve bu ciyetleri izah edeceđiz. Diğer ciyetleri ise sizlerin fehmine havale ediyoruz.

Bir köy muhtarsız olmaz: Allah'ın varlığına en büyük delillerden biri de **intizam** hakikatidir. Zira řu kâinatta, sinek kanadından tutun semavatın kandillerine, bir atomdan tutun denizlerin diplerine kadar öyle bir intizam vardır ki intizamı yaratan zatın varlığını güneş gibi gösteriyor.

Evet, intizam ancak bir elden sudur edebilir. Eğer birçok eller bir işe karışır, karıştırır. Bir memlekette iki padişah, bir ilde iki vali ve bir köyde iki muhtar olamaz. Eğer olursa karışıklık olur. Madem bu âlemde karışıklık yoktur ve intizam vardır. O hâlde bu intizamın kurucusu olan Allah da vardır ve birdir. Göz önündeki řu hassas intizam, Allah'ın varlığından başka hiçbir şey ile izah edilemez.

Kur'an-ı Kerim, bu hakikate řu ayetiyle dikkat çekmiştir:

"O Allah ki yedi kat gökleri yaratmıştır. Rahman'ın yaratmasında bir düzensizlik göremezsin. Gözünü çevir de bak, bir çatlak görüyor musun? Sonra gözünü tekrar tekrar çevir ve bak! Göz (aradığı bozukluğu bulmaktan) âciz ve bitkin bir hâlde sana dönecektir."
(Mülk, 67/3-4)

Şu kâinattaki intizamı anlatmak için ciltler dolusu kitap yazılabilir ve yazılmıştır da. Hatta değil kâinat, bir sineğin vücudundaki intizam için bile bir kitap yazılabilir. Bizler, âlemdeki ve içinde bulunan eşyadaki intizamı ilgili fenlerin kitaplarına havale ederek, sadece eşyanın en küçük yapı taşı olan atomdaki intizamı inceleyeceğiz.

Hava, su, dağlar, hayvanlar, bitkiler, vücudumuz, oturduğumuz koltuk; kısacası en küçüğünden en büyüğüne kadar gördüğünüz, dokunduğunuz, hissettiğiniz her şey atomlardan meydana gelmiştir. Atomlar öyle küçük parçacıklardır ki en güçlü mikroskoplarla dahi görmek mümkün değildir.

Atomun küçüklüğünü bir örnekle açıklamaya çalışalım: Elinizde bir anahtar olduğunu düşünün. Kuşkusuz bu anahtarın içindeki atomları görebilmeniz mümkün değildir. Görebilmek için elinizdeki anahtarı dünyanın boyutlarına getirdiğinizi farz edelim. Elinizdeki anahtar dünya boyutunda büyürse, işte ancak o zaman anahtarın içindeki her bir atom bir kiraz büyüklüğüne ulaşır ve siz de onları görebilirsiniz.

Her atom, bir çekirdek ve çekirdeğin çok uzağındaki yörüngelerde dönüp dolaşan elektronlardan oluşmuştur. Çekirdeğin yarıçapı ise, atomun yarıçapının on binde biri kadardır. Biraz önce bahsettiğimiz gibi, elinizdeki anahtarı dünya boyutlarına getirdiğinizde ortaya çıkan kiraz büyüklüğündeki atomların içinde çekirdeği arayalım. Ama bu arayış boşunadır; çünkü böyle bir ölçekte bile çok daha küçük

olan çekirdeği gözlemlene olanağımız kesinlikle yoktur. Çekirdeği görebilmemiz için atomumuzu temsil eden kiraz yeniden büyüyüp iki yüz metre yüksekliğinde kocaman bir top olmalıdır. Bu akıl almaz boyuta karşın atomumuzun çekirdeği yine de çok küçük bir toz tanesinden daha iri bir duruma gelmeyecektir.

Şimdi, dilerse bu küçük yapıdaki intizamı görelim:

Atomda bulunan elektronlar, sahip oldukları elektrik yükü nedeniyle çekirdeğin etrafında sürekli olarak dönerler. Bütün elektronlar eksi (-) elektrik yükü ile yüklüdürler, bütün protonlar ise artı (+) yüküyle. Atomun çekirdeğindeki artı yük, elektronları kendisine doğru çeker. Bu nedenle elektronlar çekirdeğin etrafından ayrılamazlar.

Atomun merkezinde ne kadar proton varsa, dışında da o kadar elektron olur. Bu sayede atomların elektriksel yükü dengelenir. Ancak protonun hacmi de kütlesi de elektrondan çok daha fazladır. Eğer bir karşılaştırma yapmak gerekirse, aralarındaki fark, bir insanla bir fındık arasındaki fark gibidir. Ama yine de elektrik yükleri birbirinin aynıdır. *Peki, acaba proton ve elektronun elektriksel yükleri eşit olmasaydı ne olurdu?*

Bu durumda evrendeki tüm atomlar, protondaki fazla artı elektrik nedeniyle, artı elektrik yüküne sahip olacaktı. Bunun sonucunda da evrendeki her atom birbirini itecekti. *Acaba evrendeki atomların her biri birbirini itse neler yaşanır?*

Yaşanacak olan şeyler çok olağan dışıdır. Atomlardaki bu değişiklik olduğu anda, şu anda bu kitabı tutan elleriniz ve kollarınız bir anda paramparça olurlar. Sadece elleriniz ve kollarınız değil; gövdeniz, bacaklarınız, başınız, gözleriniz, dişleriniz, kısaca vücudunuzun her parçası bir anda havaya uçar. İçinde oturduğunuz oda, pencereden gözüken dış dünya da bir anda havaya dağılır. Yeryüzündeki tüm denizler, dağlar, Güneş Sistemi'ndeki tüm gezegenler ve evrendeki bütün gök cisimleri aynı anda sonsuz parçaya ayrılıp yok olurlar. Ve bir daha da evrende gözle görülür hiçbir cisim var olmaz.

Üstelik canlılar için böyle bir olayın yaşanması, elektron ve protonların elektrik yükleri arasındaki dengenin sadece ve sadece *yüz milyarda bir oranında* değişmesiyle gerçekleşebilir. Evrenin yok olması ise, bu dengedeki milyar kere milyarda bir oynama ile meydana gelir. Yani evrenin ve canlıların varlığı, böyle hassas bir intizam ile mümkündür.

Buraya kadar anlattıklarımız tek bir atomun içindeki kusursuz intizamın sadece birkaç küçük detayıydı. Aslında atom, üzerine ciltlerce kitap yazılabilecek kadar kapsamlı bir yapıya ve intizama sahiptir.

Şimdi, yıldızların intizamlı hareketlerinden varlıkların intizamlı vücutlarına, azaların intizamlı yaratılışından dişlerin intizamlı dizilişine kadar, kâinatta ve içindeki eşyadaki intizamı düşünün. Daha sonra şu sorunun cevabını verin: Düz yoldaki bir

arabanın intizamlı hareketi gibi basit bir intizamı dahi şoförün varlığına bağlamak zorunda olan insan, nasıl olur da şu kâinattaki intizamı tesadüfe ve sebeplere havale edebilir?

Bir iğne ustasız ve bir harf kâtipsiz olamaz:

- Bir odaya bir kalem ile kâğıt koysak ve ikisini tam bin sene baş başa bıraksak. Acaba tek bir 'A' harfinin kâğıtta vücut bulması mümkün müdür?

- Ya da bir odaya bir parça tahta, biraz çivi ve bir de çekiç koysak ve bu eşyaları yine tam bin sene baş başa bıraksak. Acaba bu bin senede bir masanın kendi kendine oluşması mümkün müdür?

- Ya da yine bir odaya biraz boya ile bir de tuval koysak ve yine onları bin sene hatta on bin sene baş başa bıraksak. Bir resmin kendi kendine oluşması mümkün müdür?

Ya da şöyle sorsak: Bir tek 'A' harfinin ya da bir masanın veya bir resmin tesadüfen oluştuğuna sizi inandırabilirler mi?

Yani deseler ki: Bu 'A' harfi, kalemin kendi kendine tesadüfen hareket etmesiyle oluştu.

Ve bu sanatlı masa, tahtaların üst üste gelmesi ve çekicinin bu tahtalara tek başına çivi çakmasıyla oluştu.

Ve bu harika resim de, rüzgâr esti ve boyalar tuvalin üzerine dökülerek oluştu.

Bu fikre sizi ikna edebilirler mi? Elbette Hayır! Zira tesadüf, bir esere sanatkâr olamaz ve bir eserin ustası olarak asla gösterilemez.

Çünkü sanatla yapılmış bir eser, kendisini sanatla yapan ve varlığını yokluğuna tercih eden bir sanatkârı gerektirir. Sanatkâr olmaksızın bir eserin meydana çıkması mümkün değildir. Evet, bir harf kâtipsiz, bir masa ustasız ve bir resim de ressamsız olamaz.

İşte bu hakikate "**Hudus Delili**" denilir. **Hudus:** Sonradan yaratılma, demektir. Sonradan yaratılana "*Hâdis*" ve sonradan yaratana da "*Muhdis*" denilir. Her hâdisin bir muhdisi, yani her sonradan yaratılanın bir yaratıcıyı gerektirmesine de "**Hudus Delili**" denilir.

Bu delili şu misalle daha iyi kavrayabiliriz: Elimize bir kalem alıp bir kâğıda 'A' harfi yazdığımızı farz edelim. Yazdığımız bu 'A' harfi hâdisdir, yani sonradan olmuştur.

Birkaç dakika önce yoktu, şimdi ise var. Madem 'A' harfi birkaç dakika önce yoktu ve şimdi var oldu. O hâlde onu yazan bir muhdis (sonradan yaratan) olmalıdır. Kâtip olmaksızın 'A' harfinin vücut bulması mümkün değildir. Çünkü kaidemiz şuydu:

"Sonradan yaratılan her sanatlı eser, kendisini yapan ve varlığını yokluğuna tercih eden bir sanatkârın varlığını ispat eder."

Aynen bunun gibi, gözümüz önünde yaratılan varlıklar da bir 'A' harfi hükmündedir. Bir kuştan tutun bir çiçeğe; bir kelebekten tutun bir ağaca; bir balıktan tutun bir arıya kadar ne kadar varlık varsa her biri 'A' harfi hükmündedir. Hatta 'A' harfi değil, belki bir kitap hükmündedir. Bir tek 'A' harfi bile varlık âlemine çıkabilmek için bir yaratıcıya ihtiyaç duyuyor ve o olmadan var olamıyorsa, elbette şu âlemde yaratılan hadsiz eşyanın da kendi kendine var olması mümkün değildir.

Hem nasıl ki bir tek 'A' harfi, varlığı ile kâtibinin varlığını ispat ediyor ve varlığı ile onun varlığını haykırıyor; aynen bunun gibi, kitap hükmünde olan hadsiz varlıklar da kâtipleri olan Allah'ın varlığını ispat ederler ve hâl lisanı ile Allah'ın varlığına şehadet ederler.

Şimdi, bir harfin kâtipsiz, bir resmin ressamsız ve bir fiilin failsiz var olamayacağını kabul eden insan, nasıl olur da şu kâinat kitabının kâtipsiz ve içindeki hayatdar manzaraların sahipsiz ve kâinata cereyan eden bunca fiilin failsiz olacağına hükmeder? Ve bu hükmü verene nasıl insan denilebilir?

Hudus delilini, kâinatın yokken var edildiğini göstererek de kullanabiliriz. Zira misalimizdeki 'A' harfi gibi, kâinat da bir zamanlar yoktu ve sonradan yaratıldı. Madem sonradan yaratılan her şey, bir yaratıcıya muhtaçtır. O hâlde şu kâinatın da bir yaratıcısı olmalıdır. O yaratıcıdır ki, kâinatın varlığını yokluğuna tercih etmiş ve bu âlemi yokluk karanlıklarından varlık âlemine çıkarmıştır.

9. Ve bu kadar çok servet ki, her saatte bir şimendifer gapten gelir gibi; kıymettar, musannâ mallarla dolu gelir, burada dökülüyor, gidiyor nasıl sahipsiz olur?

Buradaki şimendifer, seneye işarettir. Evet, bahar mevsimi öyle bir şimendiferdir ki, bir bahar mevsiminde Dünyamıza gönderilen yiyecekleri eğer gücümüz olsa da vagonlarda toplayabilseydik, bu vagonların uzunluğu Dünya ile Ay arasındaki

mesafenin 130 misli; Dünya ile Güneş arasındaki mesafenin 1/3'ü kadar olurdu. Böyle bir treni, üstüne oturtmak için şu andaki mevcut tren yollarının 40 misli uzunluğunda raylara ihtiyacımız vardır. Bu kadar kıymetli ve sanatlı olan mal, nasıl sahipsiz olur?

10. Ve her yerde görünen ilannameler ve beyannameler nasıl maliksiz olabilir?

Buradaki **ilannameler, beyannameler**, her mal üstünde görünen turralar, sikkeler, damgalar ve her köşesinde sallanan bayraklar ile kastedilen mana, Cenab-Hakk'ın varlığına ve birliğine işaret eden delillerdir. Demek her bir delil; bir ilanname, bir beyanname, ilahî bir turra, bir sikke, bir damga ve vahdet bayraklarıdır.

Bu ilannamelerden bazılarını şöyle sayabiliriz: İnşa delili, imkân delili, hudus delili, suret verme delili, isimlerin bir müsemmayı gerektirmesi delili, hayat delili, ruh verme delili, intizam delili, sevk-i ilahî delili, kalıp delili, yardımlaşma delili, hikmet delili, rızık verme delili, denge delili, terbiye delili, fiillerdeki mükemmellik delili, yaratılıştaki mana delili, azalar delili, tabiatın âczi delili, tedbir delili, vazife görme delili, vicdan delili, nübüvvet (peygamberlik delili), Kur'an delili, ehl-i ihtisasın ittifakları delili, mevt (ölüm) delili, ibadet delili, ziynetler delili, mümaselet (birbirine benzeme) delili, tesanüt (birbirine dayanma) delili, inayet delili, rahmet delili, tasarruf delili, tahvil (hâlden hâle girme) delili, zaaf delili, cehl (cehalet) delili, hâkimiyet delili, icatta kolaylık delili, azamet delili, güzellik delili, infial delili ve daha bunlar gibi onlarca delil...

11. Sen anlaşılıyor ki, bir parça firengî okumuşsun. Bu İslam yazılarını okuyamıyorsun.

Bu cümle ile kastedilen mana şudur: Mahlukların üzerindeki, Cenab-ı Hakk'ın varlığına ve birliğine ait bütün deliller, ancak iman sayesinde okunabilir ve görülebilir. Yani bu delilleri okumak isteyen ilk önce iman gözlüğünü takmalı ve eşyaya o gözlük ile bakmalıdır. Mahluklar üzerinde yazılan onca delil ancak bu şekilde okunabilir.

Demek, "*Firengî okumuşsun!*" sözü ile kastedilen mana, kişinin İslam yazıları olan ilahî delilleri görememesinden kinayedir ve eşyaya felsefe nazarı ile bakmayı temsil etmektedir.

12. İşte, gel, en büyük fermanı sana okuyacağım.

Buradaki “**en büyük ferman**” ile kastedilen şey “**Kur’an-ı Kerim**” olabilir. Zira Kur’an en büyük fermandır. Ya da bununla kastedilen “**kâinat kitabı**” da olabilir. Zira kâinat da ilahî bir ferman olup Kur’an’ın manalarının belki de tecessüm etmiş ayetleridir.

13. Haydi, padişah var. Fakat benim cüz’î istifadem ona ne zarar verebilir? Hazinesinden ne noksan eder? Hem burada hapis mapis yoktur; ceza görünmüyor.

Mezkûr sorudan anlaşılıyor ki, hikâyedeki kişinin küfrü, küfr-ü mutlaktan küfr-ü meşkûka dönmüştür. Yani temsildeki kişi işin başında mutlak olarak kâfirdi ve Allah’ın varlığını inkâr ediyordu. Ancak daha sonra diğer arkadaşı ona Allah’ın varlığı hakkında izahlar yaptı ve deliller sundu. İşte bu izahları dinleyen o kişi, küfr-ü mutlakı bırakarak küfr-ü meşkûk olan şüpheli küfre döndü; yani Cenab-ı Hakk’ın var olma ihtimalini kabul etti.

İşte bundan sonra her küfr-ü meşkûk sahibinin sorduğu soruyu soruyor: “*Benim cüz’î istifadem ona ne zarar verebilir? Hazinesinden ne noksan eder?*”

Bu soru “Tabiat Risalesi’nin” hatimesinde daha geniş olarak şöyle geçmektedir:

“...Tabiat fikr-i küfrîsini terk eden ve imana gelen zat diyor ki: “Elhamdülillâh, benim şüphelerim kalmadı. Yalnız merakımı mucip olan birkaç سوال var.”

“Birinci سوال: Çok tembellerden ve târiküssalâtlardan (namazı terk edenlerden) işitiyoruz, diyorlar ki: “Cenab-ı Hakk’ın bizim ibadetimize ne ihtiyacı var ki, Kur’an’da çok şiddet ve ısrarla, ibadeti terk edeni zecredip cehennem gibi dehşetli bir cezayla tehdit ediyor? İtidalli ve istikametli ve adaletli olan ifade-i Kuraniyeye nasıl yakışıyor ki, ehemmiyetsiz bir cüz’î hataya karşı nihayet şiddeti gösteriyor?”(1) (2)

14. Yahu, şu görünen memleket bir manevra meydanıdır. Hem sanayi-i garibe-i sultaniyenin meşheridir. Hem muvakkat, temelsiz misafirhaneleridir.

Burada zikredilen üç cümle de haşrin varlığına dair birer delildir. Şöyle ki:

Şu görünen memleket bir manevra meydanıdır: Manevra: Öğrenmek ve öğretmek maksadı ile nazarî bilgilerin tatbikini görmek gayesi ile yapılan muharebe oyunudur. Bu âleme bir manevra meydanı gözü ile bakıldığında, haşrin varlığının nasıl ispat edildiği **“Altıncı Hakikat”**te anlatılmaktadır. O uzun bahsi burada kaydetmiyor ve makamına havale ediyoruz.

Sanayi-i garibe-i sultanienin meşheridir: Bu cümlenin haşre olan delaleti **“Dördüncü Hakikat”**te anlatılmaktadır. O uzun bahsi de burada kaydetmiyor ve yine makamına havale ediyoruz.

Muvakkat, temelsiz misafirhaneleridir: Bu cümlenin haşre olan delaleti ise, **“Altıncı Hakikat”**in temsilinde anlatılmaktadır. O uzun bahsi de burada kaydetmiyor ve yine makamına havale ediyoruz.

Dipnotlar:

(1) bk. [Lem'alar, Yirmi Üçüncü Lem'a.](#)

(2) [Mezkûr sorunun cevabını Yirmi Üçüncü Lem'a'nın Hatime'sine müracaat ederek okuyabilirsiniz](#)